

UDK 81'373.21:911.37(497.6 Ilijaš)

Primljeno: 03. 05. 2023.

Stručni rad
Professional paper

Zenaida Karavdić

KORAK NA PUTU KA BOSANSKOM TOPONOMASTIČKOM RJEČNIKU

**(Nihada Ibrišimović, *Ilijaška toponimija*, Univerzitet
u Sarajevu, Institut za jezik, Sarajevo, 2022)**

Onomastika je mlada lingvistička disciplina, koja se značajnije razvija tek u drugoj polovini 20. st., kako u svijetu, tako i kod nas. Međutim, dok u svijetu postoje instituti za onomastička proučavanja, redovne konferencije posvećene ovim pitanjima, kao i specijalizirani časopisi, kod nas se onomastička istraživanja još uvijek svode na pojedinačne radove, vrlo rijetko monografije. Najzastupljenije grane onomastike kod nas su antroponomastika i toponomastika, a ova knjiga pripada drugoj od navedenih oblasti.

Ovoj monografiji prethodila su proučavanja Burmaza u Hercegovini, Zenice, trebinjske Površi i Lastve, gornjeg Podrinja, Podveležja, Hasanbegovaca (Brajici) kod Glamoča i drugih glamočkih sela, Mostara, Blagaja i Stoca, Koraja, Gabele, Maglaja i okoline. Kao što vidimo, prostor Bosne i Hercegovine ni blizu nije toponomastički istražen, a područje Ilijaša ostalo je u potpunosti izvan zanimanja istraživača, iako se nalazilo u samom središtu srednjovjekovne bosanske države. Osim toga, prije ove knjige monografski je obrađena samo mikrotoponimija Podveležja i Zažablja, tako da je ova monografija uistinu mali praznik za toponomastiku, kao i onomastiku uopće.

U knjizi se prezentira i opisuje savremena mikrotoponimija ilijaškog mikrotoponomastikona unutar administrativnih granica općine Ilijaš. Kruna je desetogodišnjeg istraživanja, koje je rezultiralo prvo magistarskim, a onda i doktorskim radom na ovu temu. Nakon uvoda autorica donosi popis onomastičkih termina i njihove definicije kako se koriste u radu te kratku raspravu o terminima *mikrotoponim* i *mi-*

krotoponimija, iznoseći stajališta različitih autora, da bi se na kraju ipak opredijelila za tradicionalno značenje, makar ono i ne bilo usko terminološki precizno, zbog lakšeg razumijevanja i uvriježenosti ovih termina.

Cilj istraživanja bio je formirati i sistematično prezentirati cjelovit savremeni korpus ilijaških mikrotoponima, koji će kao sistem sociolingvističkih znakova biti opisan na etimološkoj, etiološkoj i gramatičkoj razini jer, kako autorica navodi, „sistematsko sakupljanje, bilježenje i čuvanje mikrotoponimijske građe naznačenoga areala s jezičnohistorijskoga aspekta ima značenje spašavanja i očuvanja jezičnih spomeničkih vrijednosti jer je riječ o toponomastičkim podacima ugroženim promjenom načina života i drukčijim odnosom čovjeka i prirodnog okruženja, depopulacijom i migracijama stanovništva“ (str. 14). Korpus koji je prikupljen iz katastra i drugih pisanih izvora, kao i od stanovnika (gdje su neminovno ustanovljene razlike, s obzirom na recentne migracije stanovništva s ovog prostora) sastoji se od oko 10.000 mikrotoponima svedenih na nešto više od 6.000 različenica.

Prikaz dotadašnjih istraživanja daje popis onomastičke, ali i neonomastičke građe korištene pri pisanju ove monografije u raznim aspektima – historijskom, dijalektološkom, onomastičkom, etimološkom itd. Nakon toga se daje geografski (centralni dio Bosne i Hercegovine, središnji dio Sarajevsko-zeničke kotline, bogat vodama), historijski (tragovi naselja od prahistorije, ali urbani razvoj tek u posljednjih stotinjak godina), demografski prikaz Ilijaša (npr. podatak da su neka ilijaška naselja pripadala nahijama Visoko i Saraj, ali najviše nahiji Dubrovnik, kao i da je broj stanovništva nakon rata smanjen za čitavih 10.000) te dijalektološki opis njegovog govora (južni poddijalekt istočnobosanskog, tj. ijekavskošćakavskog dijalekta), koji dosad nije posebno proučavan (korištena je neobjavljena građa iz upitnika projekta *Bosanskohercegovački dijalekatski kompleks*, prikupljana osamdesetih godina 20. stoljeća u Institutu za jezik, s četiri punkta s ovog područja), pa je utoliko ova monografija značajna i za dijalektologiju. Zatim su prikazana naselja – najstarijih spomenuta su *Ljubnići* (1244) i rudnik olova te carina u *Kamenici* (1376), dok se ostala naselja pronalaze tek kasnije u osmanskim defterima, koji su detaljno preneseni u ovoj monografiji. Savremeni ojkonimi (imena naseljenih mjesta) dati su po mjesnim zajednicama, s akcentima, etimologijom, motivacijom nastanka, historijskim podacima gdje ih je bilo, opisom tvorbenog modela, etnicima i kteticima te ostalim relevantnim podacima (razlika u imenu u katastru i na terenu i sl.) te popisom ojkonima, etnika za mušku i žensku osobu i ktetika (npr. *Malešići* su porijeklom od riječi *mahala*, *Karaula* je turcizam u značenju „konačište vojnika“, *Haluge* je stara slavenska riječ za živicu, dok je *Čalija* turcizam za grmlje, trnje i bodljike i sl.). Nakon

toga je prikazana tvorba etnika i ktetika, njihove fonetsko-fonološke i morfološke osobine. Kao i drugdje, nije zabilježen veliki broj etnika i ktetika, nego se u govoru češće poseže za opisnim sintagmama (*Kožljanin – onaj iz Kožljeg*), a zanimljivi su oblici *sredenjski* (ktetik od *Srednjeg*), *Stupari* (stanovnici *Stupa*), *Čevljani* (stanovnici *Čevljanovića*), *Podlugovćani* (stanovnici *Podlugova*).

Imenska građa analizirana je i klasificirana s obzirom na motiviranost imenovanja, strukturno-tvorbene modele i jezičko porijeklo. Analizirana građa promatrana je u odnosu na obrađivanu mikrotoponomastičku građu, prvenstveno na bh. prostoru, ali i u arealima izvan Bosne i Hercegovine na kojima je posvjedočeno postojanje pojedinih toponima. Sa semantičko-motivacijskoga aspekta mikrotoponimi su podijeljeni, prema brojnosti, na fiziogene, motivirane geomorfološkim osobinama referenta, a unutar njih na one motivirane geografskim nazivima (npr. *Breča*, od ital. *breccia* – „sedimentna stijena“; *Dervent*, od tur. *derbent*, perz. *derbend* – „tjesnac“, „stražarnica na tjesnacu“), zatim one motivirane položajem, izgledom, oblikom i površinskim svojstvima i sastavom referenta (npr. *Jandan*, od tur. *yandan* – „na strani, postrani, sa strane; odvojeno, na osami“; *Ozren*, od prasl. *zbrěti* – „gledati“), odnosom prema drugim toponimima (*Višhanbara*, *Mala bara – Velika bara*), nazivima biljaka (*Čečar*, *Kostrika*, najviše od *šljiva*: *Šljivica*, *Šljivik*, *Šljivik dublje...*) i životinja (*Kragulje*, *Žižev do*); antropogeni, motivirani ljudskom djelatnošću, dijele se na one motivirane naseobinama, putevima (*Huđera*, *Dijonica*), privrednom djelatnošću (*Ožega*, *Gojice*), kulturnohistorijskim ličnostima i događajima (*Kraljevica*, *Čuvarnica*) te duhovnim i vjerskim životom (*Mramorje*, *Klisa*, *Igrišće*); onimni, motivirani drugim imenima – antroponimima (*Avdukić*, *Elez*, *Šehića drinčići*), etnonimima (*Hrvaščina*, *Ugrolina*), drugim toponimima ili transonimizacijom (*Sarajevska kaldrma*; *Afrika*, *Stambul*), uz određeni broj mikrotoponima nejasne motiviranosti (*Gapisak*, *Kačor*, *Panoga*).

Sa strukturno-tvorbene stajališta toponimi su podijeljeni na jednorječne i višerječne, s daljim podjelama prema načinu tvorbe. Tako se među jednorječnim javljaju bezafiksalni (*Brdo*, *Kljun*), sufiksalni (*Begovača*, *Dumanlija*), prefiksalni (*Prekos*, *Višlug*), prefiksarno-sufiksalni (*Predolje*, *Zaglavnica*), eliptični (*Mlada*, *Safetovo*) te složenice i sraslice (*Dobrodol*, *Ljubivoda*), a višerječni se sastoje od pridjeva i imenice (*Gornja bara*, *Zečiji dol*), prijedloga i imenice (*Do drumu*, *Pod slovom*), dvije imenice (*Njivak motka*, *Vodice umetaljka*), imenice i pridjeva (*Stijena vela*, *Zakutnjača mala*), imenice i toponima (*Naselje Bosne*, *Batva bašča*), imenice, prijedloga i imenice (*Podkuća na zagonima*, *Šljivik kod džamije*), imenice, veznika i imenice (*Bara i bukva*, *Mekota i sredina*), prijedloga, pridjeva i imenice (*Kod Ramičkog vrta*, *Viš stare štale*), imenice, pridjeva i imenice (*Šljivik bjela zemlja*, *Vrto gornja bašča*), prijedloga i dvije

imenice (*Pod putom jezero, Kod vode dol*), čak i triju imenica (*Mlakve dubrava sokol, Šljivik dol zabara*), od kojih jedna može biti i toponim (*Mekteb mahala Podgora*) i ostali pojedinačni slučajevi (*Bereševac do Bosne, Kraj Bosne šljivik, Iz one strane, Mali krivi do, Čair kraj gornjeg...*), a zabilježeni su i toponimi s više od tri člana (*Šljivik bašča kod bunara, Bašča pored puta kod kuće, Između pruge i ceste kraj groblja, Put za Mahmutović rijeku i stari grad Dubrovnik*).

Ilijaški mikrotoponimi najvećim dijelom su slavenskog porijekla, ali ih ima i grčkih (*Čibrova*, od *thymbros* – „majčina dušica“, *Špilja, Livada*), latinskih i dalmatskih (*Bisage, Metaljka* od lat. *metallum* – „kovina“, *Poretak*, od *portus* – „luka“), turskih (*Ada, Čokor*, od *çukur* – „udolina“, *Surduk* – „provalija“), romanskih (*Paškula*, od ital. *pascolo* – „pašnjak“, *Bareta*, od ital. *barretta* – „okrugla ili uglasta kapa“), uz prisustvo avarskih (*Banovac*, od *bajan* – „vođa“), albanskih (*Majina*, od *maja* – „planinski vrh“), mađarskih (*Korlat*, „ograda, tor za volove“), rumunskih (*Razbojište*, od *razboi* – „novoiskrčena zemlja“), čeških (*Sedar*, od *sedra* – „gips“) i germanskih (*Baraka, Krompirište*, od *Gruntbir*, „zemljana kruška“, *Špurevina*, od *Spur* – „uži put“).

Ovi mikrotoponimi potvrđuju i brojne dijalekatske osobine istočnobosanskog (ijekavskošćakavskog) dijalekta, među kojima prednjače različite realizacije staroga glasa *jat*, od ijekavske (*Bijelo brdo*), ekavske (*Breg*), do ikavske (*Sikira*), potom neizvršene glasovne asimilacije (*Basčica, Nizpolje, Pod grebjem*, ali i *Doljna bašča, Dedovina*), primjeri delateralizacije, depalatalizacije, veoma česta konsonantska skupina *šč* (*Dvorišće, Šćivišće*). Primjeri iz pisanih izvora upućuju na moguće ostatke starih padežnih oblika (*Kod javor, Nad kuća*), a višerječni toponimi otkrivaju i stilske specifičnosti (*Lučilo malo, Babin, Mala barica – Velika barica*).

Na kraju je dat i rječnik koji je, uz detaljnije opise u samom radu, najvredniji dio svakog onomastičkog, pa tako i ovog istraživanja, jer čini podlogu za dalja onomastička istraživanja i rješava neke nazive koji su do tada bili neriješeni. Nadamo se da će ova monografija biti poticaj istraživačima za dalja toponomastička istraživanja u Bosni i Hercegovini koja bi u budućnosti mogla dovesti i do bosanskog toponomastičkog rječnika, što je krajnji cilj onomastičkih istraživanja.

Adresa autorice
Author's address

Zenaida Karavdić
Univerzitet u Sarajevu
Institut za jezik
zenaidameco@yahoo.com